
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.43:631.86

В. П. Ільчук, д. е. н., професор
Х. І. Штирхун, аспірант**ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Анотація. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «органічне сільське господарство», надано та обґрунтовано власне розуміння даного поняття. Схематично відображено різницю між органічним та традиційним виробництвом продукції. Розглянуто важливість та особливості маркування органічної продукції. Розроблено науково-методичний підхід до розрахунку інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції, після застосування якого визначено регіони-лідери України, у яких ринок органічної продукції найкраще забезпечено відповідною інфраструктурою.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, інфраструктура, маркування, органічне виробництво, пріоритет, сільське господарство.

В. П. Ильчук, д. э. н., профессор
К. И. Штырхун, аспирант**ОРГАНИЧЕСКОЕ ПРОИЗВОДСТВО КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

Аннотация. Проанализированы научные подходы к определению понятия «органическое сельское хозяйство», представлено и обосновано собственное понимание данного понятия. Схематически отражена разница между органическим и традиционным производством продукции. Рассмотрены важность и особенности маркировки органической продукции. Разработан научно-методический подход к расчету интегрального показателя инфраструктурного обеспечения рынка органической продукции, после применения которого определены регионы-лидеры Украины, в которых рынок органической продукции наилучшим образом обеспечен соответствующей инфраструктурой.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, инфраструктура, маркировка, органическое производство, приоритет, сельское хозяйство.

V. P. Ilchuk, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Kh. I. Shtyrkhun, Postgraduate Student**ORGANIC FARMING AS A PRIORITY IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY**

Abstract. Scientific approaches to definition of the concept "organic farming" are analysed, personal understanding of this concept is presented. The difference between organic and traditional farming is schematically displayed. Importance and features of marking of organic products are considered. Scientific and methodical approach to calculation of an integrated indicator of infrastructure providing the organic market is developed. Use of this indicator helped to determine the leading regions of Ukraine in which the organic market is provided with the corresponding infrastructure at the highest level.

Keywords: agricultural sector, infrastructure, labeling, organic production, priority, agriculture.

Актуальність теми дослідження. Важливим завданням держави є забезпечення продовольчої безпеки населення. Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО) стверджує, що стан продовольчої безпеки забезпечено, якщо всі особи в будь-який час мають фізич-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ний та економічний доступ до безпечного й повноцінного харчування, достатнього для того, щоб задовольнити свої фізіологічні потреби та забезпечити здорове життя. Тому якість сільськогосподарської продукції – це запорука конкурентоспроможності українських товаровиробників та збереження здоров'я української нації. Саме органічне агровиробництво може забезпечити стан продовольчої безпеки, адже, з одного боку, це нова філософія щодо формування взаємовідносин між людиною, її діяльністю та навколишнім природним середовищем, а з іншого – ринкове явище, яке повинно виконувати вимоги, продиктовані сучасним агропродовольчим ринком [1].

Постановка проблеми. Внаслідок застосування інтенсивних технологій виробництва екологічний стан навколишнього середовища значно погіршився. Це в значній мірі впливає на стан здоров'я, тривалість життя, продуктивність праці, що в свою чергу призводить до зниження ділової активності та стримує соціально-економічний розвиток країни. Тому органічне виробництво має стати пріоритетним напрямом розвитку аграрного сектора національної економіки, адже фізичний стан людини прямо пропорційно впливає на результативність підприємства, галузі та країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню природи поняття "органічне сільське господарство" було присвячено ряд праць вітчизняних науковців, зокрема Р. М. Безус [9020], Н. А. Берлач [702], Н. Бородачева [9015], Н. Я. Кутаренко [9011], Н. Б. Стоволос [2107], Н. М. Фещенко [2105] та ін. Хоча єдиного підходу до визначення «органічного сільського господарства» немає, у всіх запропонованих визначеннях простежується головна ціль застосування органічних методів виробництва, яка полягає у збереженні навколишнього середовища шляхом використання добрив виключно природного походження без додавання препаратів з хімічними домішками, адже це є середовище, в якому ми живемо і яке безпосередньо впливає на нашу життєдіяльність та працездатність. Проаналізовані підходи доповнюють один одного, проте окремі з них є занадто простими, бо зводять органічне сільське господарство лише до методів виробництва, використання певних технічних прийомів, і не враховують деякі важливі визначені законом умови для легітимного ведення органічного сільського господарства.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на великий внесок, зроблений вищенаведеними науковцями, все ще існує необхідність у подальшому вивченні сутності органічного сільського господарства як одного з пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора національної економіки. До того ж, існує необхідність в розробці науково-методичного підходу до розрахунку інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції, за допомогою якого можна було б визначити регіони України, в яких ринок органічної продукції забезпечено відповідною інфраструктурою найкраще.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначити поняття «органічне сільське господарство» як пріоритетний напрям розвитку аграрного сектора національної економіки та розробити науково-методичний підхід до визначення рівня інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції кожного регіону України.

Виклад основного матеріалу. Виробництво органічної продукції – один із ключових шляхів забезпечення продовольчої безпеки держави. У більшості досліджень поняття «виробництво органічної продукції», «органічне сільське господарство», «екологічне сільське господарство», «органічне землеробство», «органічне агровиробництво» тощо є тотожними [2, с. 10; 2, с. 59–61]. Серед науковців, що досліджували поняття «органічне сільське господарство», також не існує єдиного визначення (табл. 1).

На нашу думку, органічне сільське господарство – це сертифіковане виробництво сільськогосподарської продукції виробниками, які занесені до реєстру виробників органічної продукції, яке базується на методах, принципах та технологіях, що забезпечують виробництво екологічно чистої продукції та спрямоване на охорону навколишнього середовища, збереження здоров'я споживачів та забезпечення сталого розвитку економіки.

Дане визначення поняття є багатограним та повним, адже містить у собі особливості органічного виробництва, а саме: уточнює, що органічне виробництво повинно бути сертифікованим відповідним органом; попереджає, що виробник повинен обов'язково входити до реєстру виробників органічної продукції; свідчить про застосування спеціальних методів та принципів вироб-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ництва, які включають використання лише добрив органічного походження, раціональне використання та відтворення природних ресурсів; визначає екологічну, соціальну та економічну спрямованість органічного сільського господарства.

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення поняття «органічне сільське господарство»

№ п/п	Автор, рік	Визначення
1	Берлач Н. А., 2010	Органічне сільське господарство – це сертифікована система виробництва, що використовує енерго- та ресурсоощадливі технології і базується на мінімальному використанні механічного оброблення ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва ГМО, та має на меті забезпечення суспільства здоровими й якісними продуктами харчування, а також покращення стану довкілля [4, с. 20].
2	Фещенко Н. М., 2013	Органічне сільське господарство – виробнича система, управління якою здійснюється на основі максимальної адаптації до локальних агрокліматичних умов, збереження внутрішньої екологічної рівноваги, підтримки балансу з оточуючими екологічними системами, збереження культурно-історичних традицій та обліку соціально-демографічної ситуації, характерної для навколишніх сільських територій [5, с.143].
3	Кутаренко Н. Я., 2014	Органічне агровиробництво – це цілісна система процесу виробництва сільськогосподарської продукції, яка базується на низці обмежень щодо застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО, різних харчових добавок тощо, надаючи перевагу у впровадженні ресурсоощадних технологій з метою забезпечення населення достатнім обсягом якісних, безпечних продуктів харчування при мінімально негативному впливі на довкілля із збереженням якості ґрунтів, біорізноманіття та екосистем для досягнення сталості в аграрному секторі, враховуючи потреби майбутніх поколінь [6, с. 391].
4	Стоволос Н. Б., 2015	Органічне сільське господарство – це практична реалізація у сфері аграрного виробництва загальної концепції сталого розвитку, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [7].
5	Безус Р. М., 2015	Органічне виробництво – діяльність з виробництва, зберігання, переробки, просування і реалізації органічної продукції, відповідно до принципів органічного землеробства та наявності дозвільного нормативно-правового акта (сертифіката) на проведення зазначених операцій [2, с. 10].

Різниця між органічним та традиційним виробництвом наведена на рис. 1 та відображає важливість застосування органічного методу виробництва.

Згідно з наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (сировини)» 9 лютого 2016 року в Україні з'явився логотип для органічної продукції українського виробництва (рис. 2). Даний логотип складається з графічного зображення та напису, які розміщені у квадраті. Графічне зображення складається з двох кіл однакового радіуса, які перетинаються та утворюють фігуру зеленого кольору у вигляді листка рослини, що символізує фотосинтез. Частина кола, розташована з лівого боку, яка не належить до спільної площини, має жовтий колір, з правого боку - блакитний. Ці кольори - кольори прапора України та у даному логотипі символізують, те, що Україна - це саме те місце, де органічне сільське господарство може бути реалізоване у повній мірі, враховуючи великий потенціал даної країни.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

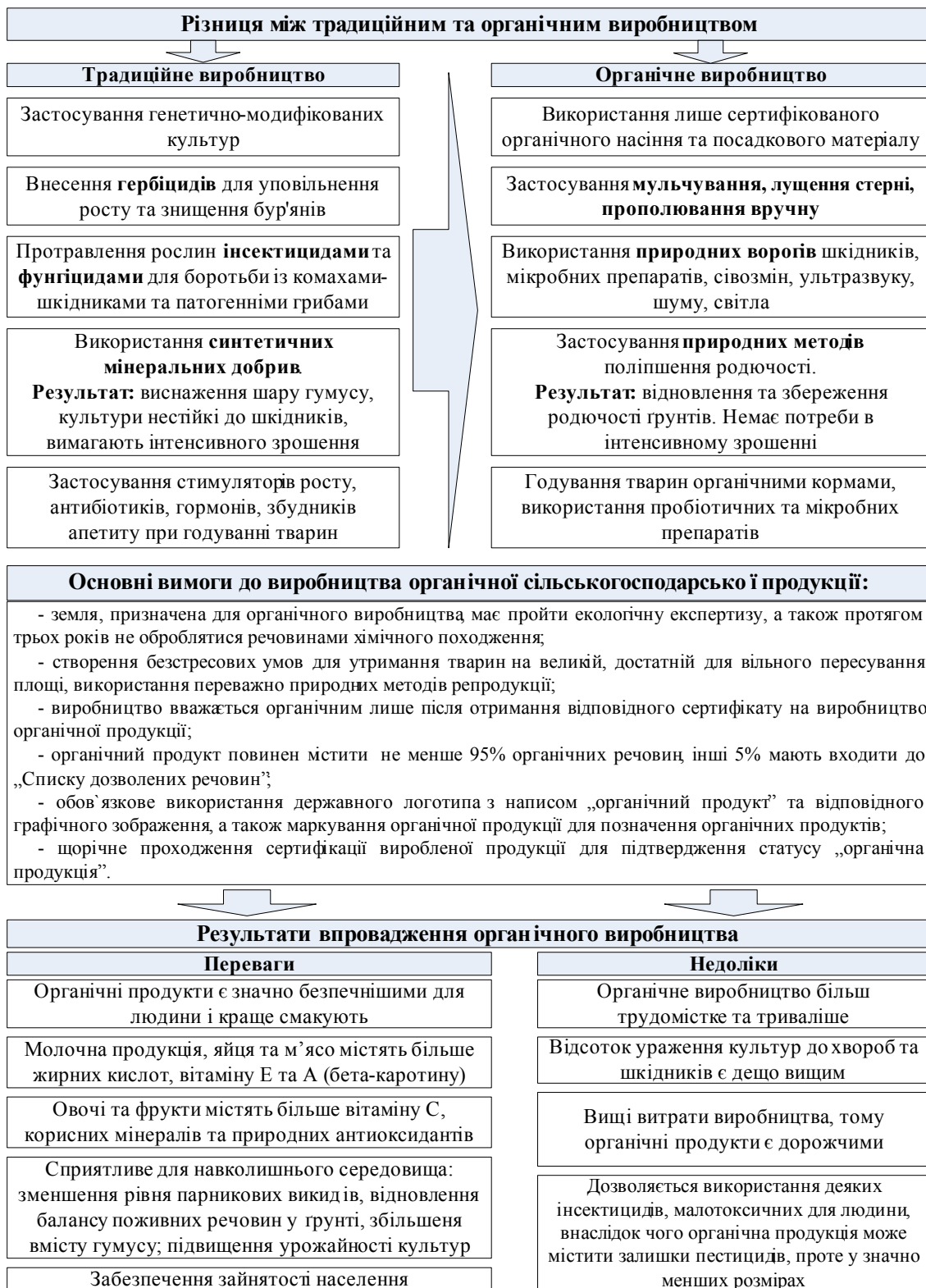

Рис. 1. Порівняння традиційного та органічного виробництва
Джерело: складено автором

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Рис. 2. Державний логотип для органічної продукції (сировини) в Україні
Джерело: [8]

Після того як Мінагрополітики створить Реєстр вітчизняних виробників органічної сільгосп-продукції державний логотип для органічної продукції буде розміщуватись на упаковці продукції вітчизняного виробництва поряд із зображенням євролистка. Такий логотип підвищуватиме рівень обізнаності населення України про органічну продукцію та допоможе знайти прихильників продукції вітчизняного виробництва, яка є набагато дешевшою за аналогічну іноземну, та дасть змогу підвищити рентабельність вітчизняної органічної продукції.

Ефективне функціонування ринку органічної продукції можливе за рахунок його забезпечення відповідною інфраструктурою. Збільшення кількості виробників органічної продукції буде сприяти формуванню такої інфраструктури, яка здатна забезпечити повторюваність процесу виробництва органічної продукції. Інфраструктурне забезпечення ринку органічної продукції в Україні відображено у табл. 2.

Наведені показники необхідно порівнювати з показниками між областями, які працюють на даному ринку.

На основі вихідних даних пропонуємо розрахувати інтегральний показник інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції:

$$I_{\text{ЗРОП}} = \sum_{i=1}^n W_i \cdot \beta_i, \quad (1)$$

де n - кількість показників;

W_i - відносна оцінка i -го показника;

β_i - вагомість показника (встановлено на рівні 0,1).

Таким чином, формула має вигляд:

$$I_{\text{ЗРОП}} = 0,1 \cdot \sum_{i=1}^n W_i. \quad (2)$$

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Таблиця 2

Інфраструктурне забезпечення ринку органічної продукції в Україні станом на 31.12.2013 р.

Область	Кількість господарств	Види діяльності								
		Виробництво		Переробка	Торгівля	Експорт/Імпорт	Транспортування	Зберігання	Захист рослин та добрив	Інше
		Рослинництво	Тваринництво							
Вінницька	13	7	2	3	3	4	1	2	2	3
Волинська	6	2	2	4	2	0	0	0	0	1
Дніпропетровська	2	0	0	0	1	2	0	0	0	1
Донецька	4	2	0	1	1	1	0	0	1	0
Житомирська	9	8	2	1	2	2	0	0	0	1
Закарпатська	8	2	1	3	0	0	0	0	0	4
Запорізька	5	3	0	2	2	2	1	1	0	1
Івано-Франківська	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0
Київська	30	13	2	8	10	8	1	1	3	7
Кіровоградська	4	4	1	0	0	0	0	0	0	0
Луганська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Львівська	12	6	1	6	3	1	0	0	1	4
Миколаївська	4	2	0	0	2	2	0	0	0	2
Одеська	12	3	0	5	6	4	1	2	1	4
Полтавська	5	3	0	3	3	2	0	0	0	1
Рівненська	6	2	0	3	2	2	0	0	0	2
Сумська	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1
Тернопільська	3	3	1	0	0	1	0	0	0	0
Харківська	10	8	1	3	3	11	0	0	0	0
Херсонська	12	4	0	2	4	10	0	0	0	8
Хмельницька	2	1	0	1	0	0	0	0	0	1
Черкаська	2	0	0	1	1	1	0	0	1	1
Чернівецька	2	1	0	1	1	1	0	0	0	1
Чернігівська	8	6	2	2	1	2	0	1	0	1
Автономна Республіка Крим	14	6	0	5	4	3	0	0	4	3
Всього	175	86	15	56	52	61	4	8	13	47

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Примітка: до інших операторів ринку належать оператори, що надають послуги з оформлення необхідної документації, організації ферм та переробних підприємств, фінансів, експедиторської роботи, інвестування, вирощування дикоросів, бджільництва тощо.

Величина W_i розраховується таким чином:

$$W_i = \frac{\omega_i}{\omega_{\max}}, \quad (3)$$

де ω_i - фактичне значення даного показника для області, що порівнюється з іншими; ω_{\max} - максимальне значення даного показника серед областей, що порівнюються.

Максимально можливою є оцінка $I_{\text{ІЗРОП}} = 1$. Це станеться у випадку, коли аналізована область буде кращою за всіма (десятьма) порівнюваними показниками. Проте, в даний час, цього досягти неможливо.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Виходячи з максимально та мінімально можливих значень $0 \leq I_{\text{ІЗРОП}} \leq 1$ рівень інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції в Україні за інтегральним показником визначається таким чином:

якщо $0,5 \leq I_{\text{ІЗРОП}} \leq 1$, то рівень високий,

якщо $0,25 \leq I_{\text{ІЗРОП}} < 0,5$, то рівень середній,

якщо $0 \leq I_{\text{ІЗРОП}} < 0,25$, то рівень низький.

Результати розрахунку інтегральних показників інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції та рівень інфраструктурного забезпечення кожної області України представлено у табл. 3.

Таким чином, за допомогою розробленої автором методики розрахунку інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції було визначено регіони-лідери України, у яких ринок органічної продукції найкраще забезпечено відповідною інфраструктурою. До них належать Київська, Вінницька та Одеська області, причому Київська область за 6 показниками з 10 випереджає інші області України. Організації, які займаються транспортуванням органічної продукції знаходяться в цих трьох областях, а також Запорізькій. Майже в усіх областях відсутні організації, що займаються зберіганням органічної продукції, до того ж в Україні погано розвинуто виробництво органічної продукції тваринництва та виробництво засобів захисту рослин та добрив.

Таблиця 3

Результати ранжування областей України за значенням інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції

Область	Значення інтегрального показника	Рівень інфраструктурного забезпечення
1	2	3
Київська	0,885	Високий рівень
Вінницька	0,589	
Одеська	0,500	
Автономна Республіка Крим	0,360	Середній рівень
Херсонська	0,327	
Львівська	0,325	
Харківська	0,312	
Чернігівська	0,289	
Запорізька	0,265	
Житомирська	0,255	
Волинська	0,218	Низький рівень
Закарпатська	0,180	
Полтавська	0,138	
Рівненська	0,136	
Кіровоградська	0,094	
Миколаївська	0,092	
Тернопільська	0,092	
Сумська	0,087	
Донецька	0,085	
Черкаська	0,076	
Чернівецька	0,058	

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 3

1	2	3
Дніпропетровська	0,047	Низький рівень
Хмельницька	0,039	
Івано-Франківська	0,035	
Луганська	0,000	

У 15 областях України рівень інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції є низьким, що свідчить про те, що даний факт стримує нарощування обсягів виробництва органічної продукції та її споживання. Чернігівська область відноситься до категорії областей з середнім рівнем розвитку інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції, що відповідає 8 місцю у рейтингу.

Висновки. Таким чином, у даній статті доведено, що органічне виробництво – це пріоритетний напрям розвитку аграрного сектору національної економіки. Визначення різниці між органічним та традиційним виробництвом продукції дало змогу виявити переваги від впровадження органічного виробництва у порівнянні з традиційним виробництвом продукції, а саме її смакові якості, наявність значної кількості вітамінів, забезпечення зайнятості сільського населення, позитивний вплив на навколишнє середовище тощо.

Розроблений науково-методичний підхід до визначення рівня інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції кожного регіону України дав змогу визначити регіони-лідери України, у яких ринок органічної продукції найкраще забезпечено відповідною інфраструктурою.

Проведене дослідження, результати якого представлені у даній статті є підґрунтям для розробки шляхів збільшення обсягів виробництва органічної продукції, підвищення ефективності функціонування ринку органічної продукції для забезпечення продовольчої безпеки держави.

Література

1. Дудар, О. Т. Аналіз можливостей та проблем формування системи органічного агровиробництва в Україні [Електронний ресурс] / О. Т. Дудар. - Режим доступу: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/en/component/content/article/46-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/d/448-2011-11-28-11-50-51>.
2. Безус, Р. М. Формування організаційно-економічних засад розвитку виробництва органічної продукції : автореф. дис. . д-ра екон. наук : 08.00.03 / Безус Роман Миколайович ; Житомир. нац. агрокол. ун-т. - Житомир, 2015. - 36 с.
3. Бородачева, Н. Спрос и предложение на рынке органических продуктов / Н. Бородачева // Агроперспектива. – 2004. – № 9. – С. 59–61.
4. Берлач, Н. А. Розвиток органічного напрямку у сільському господарстві України (адміністративно-правові основи) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Н. А. Берлач; Нац. акад. внутр. справ. - К., 2010. - 32 с.
5. Фещенко, Н. М. Проблемні моменти ринку органічної сільськогосподарської продукції / Н. М. Фещенко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7 (45). – С. 141–150.
6. Кутаренко, Н. Я. Проблема понятійно-змістового трактування сутності органічного агровиробництва / Н. Я. Кутаренко // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. - 2014. - Вип. 27. - С. 391-397.
7. Стоволос, Н. Б. Формування і реалізація стратегії розвитку виробництва АПК [Електронний ресурс] / Н. Б. Стоволос // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913>.
8. Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://organic.com.ua>.
9. Ukrainian Organic Business Directory / Swiss-Ukrainian project «Organic Market Development in Ukraine» (2012 – 2016), Kyiv city, Ukraine, 2014. – 406 с.

References

1. Dudar, O. T. Analiz mozhlyvostei ta problem formuvannia systemy orhanichnoho ahrovyrubnytstva v Ukraini [Analysis of the opportunities and challenges of forming the organic agricultural production in Ukraine]. Retrieved from: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/en/component/content/article/46-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/d/448-2011-11-28-11-50-51> [in Ukrainian].
2. Bezus, R. M., (2015). Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnykh zasad rozvytku vyrobnytstva orhanichnoi produktsii [Formation of the organizational and economic principles of organic farming]. Zhytomyr [in Ukrainian].
3. Borodacheva, N. (2004). Spros y predlozhenye na rynku orhanycheskykh produktov [Supply and demand in the market of organic products]. Agroperspektyva. – Agro Perspective, 9, 59–61 [in Russian].
4. Berlach, N. A. (2010). Rozvytok orhanichnoho napriamu u silskomu gospodarstvi Ukrainy (administratyvno-pravovi osnovy) [Development of organic agriculture in the direction of Ukraine (administrative and legal framework)]. Kyiv.: Nats. akad. vnutr. sprav. – National Academy of Internal Affairs [in Ukrainian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

5. Feshchenko, N. M. (2013). Problemni momenty rynku orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii [Problematic points of organic agricultural products market]. *Innovatsiina ekonomika – Innovation economics*, 7 (45), 141–150 [in Ukrainian].

6. Kutarenko, N. Ya. (2014). Problema poniatiino-zmistovoho traktuvannia sutnosti orhanichnoho ahrovyrobnystva [The problem of conceptual-semantic interpretation of the essence of organic agricultural production]. *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnogo finansovo-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Bukovyna State Finance and Economics University. Economic science*, issue 27, 391-397.

7. Stovolos, N. B. (2015) Formuvannia i realizatsiia stratehii rozvytku orhanichnoho vyrobnystva APK [The Formation and Implementation of the Strategy of Organic Production AIC]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 3 Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913> [in Ukrainian].

8 Federatsiia orhanichnoho rukhu Ukrainy [Organic Federation of Ukraine] [Електронний ресурс]. Retrieved from: <http://organic.com.ua> [in Ukrainian].

9. Ukrainian Organic Business Directory (2014). Swiss-Ukrainian project «Organic Market Development in Ukraine» (2012 – 2016), Kyiv [in English].

Надійшла 05.03.2016